

การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนา

สมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

Organizing Activities to Promote Learning of Buddhist

Archaeological Sites in the Dvaravati Period

in Nakhon Sawan-Uthai Thani Province

¹แสวง นิลนามะ, ²อริเทพ ผาธา ³วรกฤต เกื่อนช้าง

⁴อุเทน วงศ์สถิต ⁵สุภาพรรณ เพิ่มพูน

⁶จุฑามาศ วารีสงสิทธิ์ และ ⁷ทิพากาญจน์ ประภารัตน์

¹Sweang Nillanama, ²Athitph Phatha, ³Worakrit Tuenchang

⁴U-tain Wongsathit ⁵Supapan Permpool

⁶Juthamas Wareesangthip and ⁷Thipakarn Praparatt

^{1,2,5,6,7}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,5,6,7}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³วิทยาเขตนครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³Nakhonsawan Campus, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

⁴Faculty of Archaeology, Silpakorn University.

¹Corresponding Author's Email: mollamp@hotmail.com

Received: July 17, 2023; **Revised:** August 29, 2023; **Accepted:** August 29, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการเรียนรู้แหล่งโบราณคดี 2) เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี 3) เพื่อศึกษาประโยชน์จากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี กลุ่มประชากร 45 คน และการปฏิบัติการร่วมกันด้วยกระบวนการตามวงจรเดมมิง วิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีและกระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ คือ องค์ความรู้เกิดมาจากจิตที่ส่งผลต่อการกระทำทางกายเรียกว่าพฤติกรรม โดยพฤติกรรมนั้นมาจากแรงกระตุ้นที่ก่อให้เกิดการแสดงพฤติกรรมออกมาภายนอก ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเรียกว่าการเรียนรู้ ส่วนการเรียนรู้ของ

พระพุทธศาสนา การเรียนรู้หรือการศึกษา เกิดมาจากการฝึกฝนผ่าน ศิล สมาธิและปัญญา 2) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีได้ดำเนินการจัดผ่านกิจกรรม 3 ประเภท คือ (1) กิจกรรมส่งเสริมประเพณีพื้นฟู สืบสาน อนุรักษ์ เมืองดงแม่นางเมือง (2) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโบราณสมัยทวารวดี (3) กิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี โดยใช้กรณีเมืองโบราณดงแม่นางเมือง 3) ผลจากการจัดกิจกรรมก่อให้เกิดผล คือ (1) ผลด้านการท่องเที่ยว (2) ผลด้านการปลูกจิตสำนึกรักษาแหล่งโบราณคดีในชุมชน (3) ผลด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

คำสำคัญ: การเรียนรู้; กิจกรรมการเรียนรู้; แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดี

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the concept of learning on archaeological site layouts. 2) to study activities to promote learning on Buddhist archaeological sites in the Dvaravati Period in Nakhon Sawan-Uthai Thani Provinces. 3) To study the benefits of learning promotion activities on Buddhist archaeological sites in the Dvaravati Period in Nakhon Sawan-Uthai Thani Provinces. It is a qualitative research, study area in Nakhon Sawan-Uthai Thani provinces. group of population 45 people, Use observation and operation together with Deming cycle process. Descriptive analysis and presentation

The results showed that 1) the concept of the theory and process of cognitive formation is that learning originates from the mind that affects action. Physical is called behavior. The behavior comes from the impulse that causes the behavior to show outwardly. This process is called learning. The concept of learning in Buddhism learning or education Born from training through precepts, concentration and wisdom. 2) Organizing activities to promote learning of Buddhist archeological sites in the Dvaravati period in Nakhon Sawan-Uthai Thani provinces were organized through 3 types of activities: (1) Activities to promote the tradition, revitalization, continuation, conservation of Dong Mae Nang Mueang (2) An activity to remove the body of knowledge about an ancient city in the Dvaravati period (3) A training activity for local guides to learn the layout of Buddhist archaeological sites in the Dvaravati period in Nakhon Sawan-Uthai Thani provinces: the case of Dong Mae Nang Mueang Ancient City. 3) The result of the fruitful activity is (1) the result of tourism (2) the result of instilling consciousness in preserving the archaeological site in the community (3) the result of creating added economic value for the community.

Keywords: Learning; Learning activities; Dvaravati Archaeological Sites

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีพัฒนาการในเรื่องของการก่อตั้งอาณาจักรและพัฒนาในเรื่องของการติดต่อค้าขายและเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ และได้รับเอากระแสของศาสนาจากแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก คือ อินเดียมาเป็นศาสนาของตนอาณาจักรแรกเริ่มในประเทศไทยนั้นได้ก่อตัวมาพร้อมๆกับการเปิดรับอารยธรรมจากภายนอกที่ได้เข้ามามีอิทธิพลและวางรากฐานให้กับตัวเมืองและประชาชนในอาณาจักรนั้นมาโดยตลอด ซึ่งตามหลักฐานที่ได้จากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยพบว่าอาณาจักรในยุคแรกๆที่ปรากฏตัวในประวัติศาสตร์สมัยโบราณของไทยก็คือ อาณาจักรสุวรรณภูมิ โดยนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีเชื่อว่าดินแดนไทยได้รับกระแสทางด้านศาสนาจากอินเดียยุคแรกๆก็คือ สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราว พ.ศ.236-360 (เสถียร โพธิ์นันทะ: 2535) โดยนำมาทางเรือขึ้นฝั่งที่เมืองนครชัยศรีในปัจจุบันก็คือจังหวัดนครปฐม หรืออีกที่หนึ่งก็คือเมืองอู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรีซึ่งสมัยนั้นมีพ่อค้าวานิชชาวอินเดียได้มาค้าขายกับรัฐต่าง ๆ ในคาบสมุทรอินโดจีนผ่านทางเรือเข้ามาเพื่อการค้ากับชาวเมืองสุวรรณภูมิ โดยคำว่า สุวรรณภูมิ แปลว่า ดินแดนแห่งทองคำ หมายถึงดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งคำนี้มีปรากฏในคัมภีร์ชาดก เช่น มหาชนกชาดก กล่าวถึงพระมหาชนกเดินทางมาค้าขายที่สุวรรณภูมิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/2/98-99) ต่อมาอาณาจักรสุวรรณภูมิก็ได้ล่มสลายไปจากการเกิดขึ้นของเมืองสำคัญอีกหลายเมืองที่มีการติดต่อสัมพันธ์ต่อกันและบางครั้งก็ขยายอาณาเขตเข้าแย่งพื้นที่ซึ่งกันและกัน ทำให้อาณาจักรบางแห่งได้สูญหายจากการล่มสลายที่เกิดจากสงครามและภัยธรรมชาติ พร้อมกับเกิดอาณาจักรขึ้นใหม่หลายแห่ง และต่อมาก็ได้มีอีกรัฐหนึ่งเกิดขึ้นมาภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรสุวรรณภูมิ ก็คือรัฐที่มีชื่อว่าทวารวดีที่ได้ก่อตัวเป็นรัฐในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-12 (กรมศิลปากร: 2531) โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครปฐมและเมืองศรีเทพารามนคร (สุจิตต์ วงศ์เทศ: 2548) โดยเรื่องราวของทวารวดีปรากฏอยู่ในบันทึกการเดินทางของหลวงจีนฮั้วจิง ที่เรียกชื่อในบันทึกว่า “โถ-โล-โป-ตี้” ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และอาจมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐม หรือเมืองศรีเทพก็ได้เพราะพบเหรียญที่สุโขทัยมีจารึกภาษาสันสกฤตว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณย” แปลว่า “การบุญของผู้ใหญ่ศรีทวารวดี” (จี. เซเดส์: 2521)

ในการขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองนครชัยศรี (นครปฐม) ได้พบหลักฐานสมัยทวารวดีจำนวนมาก เช่น ธรรมจักรศิลา พระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่ประทับนั่งห้อยพระบาทปางแสดงธรรมรวมถึงโบราณสถานขนาดใหญ่ ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าสมัยทวารวดีนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มปากแม่น้ำ และบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยศูนย์กลางนั้นเชื่อว่าอยู่ที่เมืองนครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี และนครสวรรค์ รวมถึงปราจีนบุรี แต่จากการศึกษาจะพบว่าร่องรอยของทวารวดีนั้นมีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

กล่าวเฉพาะพื้นที่ในภาคกลางจะพบว่ามีพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของเมืองหรือชุมชนสมัยทวารวดีจำนวนมากและกระจายอยู่เกือบทุกพื้นที่ของภาคกลาง ซึ่งจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานีถือว่าเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีชุมชนของชาวทวารวดีตั้งอยู่ในหลายพื้นที่ เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำสาขาอีกหลายสายที่เป็นจุดก่อกำเนิดเมืองหรือชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัย

ในยุคประวัติศาสตร์คือสมัยทวารวดีนี้ โดยในพื้นที่ของจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานีมีแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีอยู่หลายแห่งแต่ที่เด่นชัดก็มีอยู่จำนวน 5 แห่งดังต่อไปนี้

1. เมืองจันเสน สำหรับเมืองจันเสน ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลจันเสน อำเภอตาคลี ชาวบ้านเรียกว่า "โคกจันเสน" ลักษณะของเมือง เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มุมมนทั้งสี่มุมเกือบกลมคิดเป็นเนื้อที่ 300 ไร่เศษ กรมศิลปากรได้ทำการสำรวจพบว่าเมืองนี้มีคนเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ (พุทธศตวรรษที่ 4) ติดต่อกันเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยประวัติศาสตร์ยุคทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-14) จึงได้ร้างไปในพุทธศตวรรษที่ 16

2. เมืองบน-โคกไม้เดน เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ตั้งอยู่ที่ตำบลทำนน้ำอ้อย อำเภอพยุหะคีรี ด้านตะวันตกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีการดำเนินการทางโบราณคดี โดยกรมศิลปากร ทำให้ทราบว่า ลักษณะของเมือง มีกำแพงดินหรือคันดิน 2 ชั้น กรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจและขุดแต่งโบราณสถานวัดโคกไม้เดน เมื่อ พ.ศ. 2507 จำนวน 16 แห่ง ลักษณะเป็นเนินดินที่พบบนพื้นราบและบนภูเขาหลายลูก เช่น เขาไม้เดน เขาหัวพระ เขาลั่นทม ซึ่งอยู่นอกกำแพงดินชั้นนอกของเมืองบนด้านตะวันออก

3. เมืองดงแม่นางเมือง เป็นเมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลเจริญผล อำเภอบรรพตพิสัย เป็นเมืองที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาในสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 โดยลักษณะของเมือง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลมมุม กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดค้นพบผังเมือง 2 ชั้นตลอดจนโบราณสถานและโบราณวัตถุสมัยทวารวดี เป็นจำนวนมาก และพบศิลาจารึกระบุชื่อเมืองนี้ว่า "ธานยปุระ" ระบุว่าตรงกับพ.ศ. 1710

4. เมืองโบราณบึงคอกช้าง อยู่ในท้องที่ตำบลไผ่เขียว อำเภอสว่างอารมณ์ ตัวเมืองตั้งอยู่ในป่า ซึ่งได้ทำการสำรวจพบว่า มีคูเมืองปละกำแพงดินสูง มีประตูเข้าเมืองทั้ง 4 ทิศ โบราณสถานที่สำรวจพบมีอยู่ 5 แห่ง ส่วนโบราณวัตถุพบจารึกอยู่ 3 หลัก

5. เมืองโบราณเมืองการุ้ง อยู่ในตำบลเมืองการุ้ง อำเภอบ้านไร่ ลักษณะของตัวเมืองเป็นวงกลมรี ภายในบริเวณเมืองมีซากเจดีย์หักพังอยู่ค่อนข้างตรงกลาง โบราณวัตถุที่พบบนนั้น มีพระพุทธรูปปางเสด็จดาวดึงส์ และสิ่งอื่นๆ เช่นเดียวกับเมืองสมัยทวารวดีทั่วไป

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า แม้ว่าแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในประเทศไทยจะกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆจำนวนมาก แต่ก็ปรากฏว่าไม่ได้รับความสนใจและไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเนื่องจากว่า ขาดการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐที่จะเข้าไปกระตุ้นให้สังคมเห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดีในชุมชนได้ทราบ อีกทั้งประชาชนในชุมชนก็ยังขาดความเข้าใจและรู้ถึงคุณค่าของแหล่งโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนของตน ทำให้แหล่งโบราณคดีหลายแห่งไม่มีใครรู้จักเลย เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง หรือแม้แต่ในภาคใต้ หลายแห่งถูกทอดทิ้งอย่างไร้ค่า และไม่ได้รับการสืบทอดหรือการพัฒนาเพื่อให้เห็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งโบราณคดีชุมชนที่คนรุ่นเก่าจะส่งต่อให้กับคนรุ่นใหม่ได้ จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง โดยปัญหาที่เกิดขึ้นก็มาจากการที่ “ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งโบราณคดีในชุมชนได้” หรือ “ผู้คนในชุมชนไม่ได้

รับการอบรมหรือให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีในชุมชนมากนัก” ทำให้เกิดความไม่เห็นค่าของตัวเมืองหรือแหล่งโบราณคดีนั้น ส่งผลต่อการเข้าไปทำลายหรือประโยชน์โดยไม่รู้คุณค่าและความสำคัญ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวเป็นเหตุให้ประชาชนในชุมชนเมืองโบราณหรือแหล่งโบราณคดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีไม่สามารถที่จะเข้าถึงหรือเรียนรู้เกี่ยวกับรายละเอียดในพื้นที่ของเมืองโบราณสมัยทวารวดีแต่ละแห่งได้ เนื่องจากการไม่มีแรงกระตุ้นจากกิจกรรมที่สามารถเข้าถึงคนในทุกกลุ่มหรือทุกวัย หรือไม่มีกิจกรรมที่สื่อถึงการใช้ผังของแหล่งโบราณคดีของนครสวรรค์-อุทัยธานีให้เป็นไกด์ไลน์ในการเข้าถึงหรือการแสวงหาจุดที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีที่สำคัญๆได้ จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งในหลายสาเหตุทำให้ผู้คน/ชุมชนไม่สามารถที่จะเข้าถึงองค์ความรู้,สถานที่, ประวัติศาสตร์ความเป็นมา เป็นต้น ของแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ได้หรือเป็นเหตุทำให้ผู้คน/ชุมชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่แห่งนั้น เมื่อไม่มีความรู้ก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงองค์ความรู้ในแหล่งโบราณคดีแต่ละแห่งนั้นได้ ดังนั้น หากมีการจัดกิจกรรมขึ้นมาเพื่อส่งเสริมให้ผู้คน/ชุมชนได้มีโอกาสมาร่วมกิจกรรม ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้คนหันมาสนใจและเป็นการง่ายต่อการประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนได้ทราบและเข้าถึงแหล่งโบราณคดีแต่ละแห่งได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยในเรื่องนี้และเห็นว่าควรที่จะต้องมีการเร่งการศึกษาและการพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีได้ง่ายขึ้น โดยประเด็นปัญหาที่คณะผู้วิจัยได้ตั้งไว้ในเรื่องนี้ก็คือ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้คืออะไร จะจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีได้อย่างไร และผลที่เกิดมาจากจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเป็นอย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและการเข้าถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีให้ละเอียดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ผังแหล่งโบราณคดี
2. เพื่อศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี
3. เพื่อศึกษาประโยชน์จากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และ

กลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจร เดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีลำดับ การดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา/เอกสาร/แนวคิดทฤษฎี ในด้านการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) หรือการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) คณะผู้วิจัย ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎี การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่ง โบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนามหรือพื้นที่กรณีศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมาจัด กระทำข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษามาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกตาม ความมุ่งหมายของการวิจัย และนำเสนอข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มประเภทประชากร การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จำแนกประชากร และผู้ให้ข้อมูลดังนี้ ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มพระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และ ตัวแทนชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีใน 2 จังหวัด ได้แก่ (1) จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีอยู่ 3 แห่ง ได้แก่ 1. เมืองโบราณจันเสน ต.จันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ 2. เมืองโบราณโคกไม้เดน ต.ท่าน้ำอ้อย-ม่วงหัก อ.พยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ 3. เมืองโบราณดงแม่นางเมือง ต.ตาต้อ อ.บรรพตพิสัย จ.นครสวรรค์ และ (2) จังหวัดอุทัยธานี มีอยู่ 2 แห่ง ได้แก่ 1. เมืองโบราณบึงคอกช้าง ต.ไผ่เขียว อ.สว่าง อารมณ์ จ.อุทัยธานี 2. เมืองโบราณท่าการุ้ง ต.เมืองการุ้ง จ.อุทัยธานี โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มี ความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ (1) กลุ่มพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา จำนวน 10 รูป (2) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน (3) กลุ่มตัวแทน ชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการจำนวน 5 คน (4) กลุ่มเรียนและกลุ่มคนที่ร่วมกิจกรรม หมู่บ้านรวม 20 คน รวม 45 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจ ใช้ในการสำรวจพื้นที่ในการกำหนดพื้นที่การวิจัย เพื่อกำหนด พื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสำรวจข้อมูลก่อนทำการวิจัย และข้อมูลเบื้องต้นในการเข้าถึงพื้นที่การ วิจัย 2) แบบสังเกต (Observation) ใช้ในการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน พื้นที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี ชุมชน

แวดล้อมและนโยบายของหน่วยงานปกครองของท้องถิ่น ซึ่งการเก็บข้อมูลจะประกอบด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) 3) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน หรือประชาชนชาวชุมชนนั้นที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ซึ่งการดำเนินการสัมภาษณ์จะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและตามความมุ่งหมายของการวิจัย 4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีการจัดสนทนาเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ 8-10 คน มีการกำหนดเนื้อหาในการสนทนา และสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเพื่อให้ตรงตามสถานที่จริงและก่อให้เกิดประโยชน์กับการนำไปใช้ในชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ในการวิจัยเรื่องการศึกษาการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ (1) การสำรวจ เป็นการสำรวจพื้นที่ก่อนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการกำหนดพื้นที่เพื่อให้การเก็บข้อมูลในขั้นต่อไปได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง (2) การสังเกต (Observation) ประกอบด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant And Non Participant Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ชักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสิ่งแวดล้อม แหล่งโบราณคดีในชุมชนเพื่อนำไปสู่การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีอย่างจริงจัง (3) การสัมภาษณ์ (Interview Guide) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (No Structured Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที และมีแนวคำถามที่สามารถสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกได้ ไม่ได้เป็นคำถามที่ตายตัว การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจัดผู้เข้าร่วมสนทนา 8-10 คน เพื่อให้ได้การสนทนาตามแนวของวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้ได้ผลคือประเด็นคำตอบเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative

Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

ดำเนินการศึกษาบริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย และสรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการ สัมภาษณ์ กลุ่มเป้าหมาย 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ซึ่งมีพื้นที่ที่เป็นเมืองโบราณอยู่ 5 เมือง สนทนา กลุ่มในแต่ละชุมชน จัดเวทีแสดงความคิดเห็นทั้ง 2 จังหวัดในพื้นที่ 5 อำเภอ ชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี ความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม สภาพของพื้นที่จริงที่จะนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบผัง หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องจากนั้นจะนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่างๆ พร้อมทั้งวิเคราะห์สภาพของพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี จำนวน 5 เมือง ใน 5 อำเภอ จากการออกแบบผังโดยใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีตามข้อเท็จจริงที่ถูกต้องให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า แนวคิดเรื่องกิจกรรมการเรียนรู้้นั้นมาจากการศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ โดยแนวคิดเรื่องการเรียนรู้้นั้นมีนักคิดหรือนักปรัชญาหลายท่านได้อธิบายเอาไว้โดยเฉพาะนักคิดชาวตะวันตก เช่น ซิกมุนด์ ฟรอยด์ อับราฮัม มาสโลว์ ฟลัสลอฟ สกินเนอร์ เป็นต้นโดยนักคิดแต่ละท่านก็ได้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้และกระบวนการรวมถึงผลของการเรียนรู้เอาไว้แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วนักคิดตะวันตกล้วนมุ่งถึงการเรียนรู้ในเชิงพฤติกรรมที่มนุษย์แสดงความต้องการทางจิตออกมาภายนอกผ่านรูปแบบของพฤติกรรมที่แตกต่างกัน นอกจากนั้นในส่วนของ พระพุทธศาสนาได้มีคำสอนเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ว่าการเรียนรู้ของมนุษย์เกิดมาจากกระบวนการทำงานของกายและจิต

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้้นั้นคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้้อย่างหลากหลายเพื่อกระตุ้นให้ผู้ร่วมกิจกรรมได้เห็นคุณค่าของผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีผ่านกิจกรรม 3 กิจกรรมคือ (1) กิจกรรมส่งเสริมประเพณีพื้นฟู สืบสาน อนุรักษ์ เมืองดงแม่นางเมือง เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้สึกบ้านเกิดส่งเสริมการเรียนรู้ผัง รวมถึงส่งเสริมการท่องเที่ยว (2) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโบราณสมัยทวารวดี ซึ่งกิจกรรมนี้แบ่งออกเป็น 3 กิจกรรมได้แก่ (2.1) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโคกไม้เดนกับฉันทันตชาดก (2.2) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องตำนานเมืองดงแม่นางเมือง (2.3) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องพระพุทธศานานิภายสรวาสติวาทีนในเมืองบึงคอกช้าง เป็นกิจกรรมที่มุ่งให้เกิดการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเมืองโบราณที่มีอยู่แต่ไม่ได้รับการอธิบายให้แจ่มชัด เมื่อเข้าร่วมกิจกรรมแล้วก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับตัวเมือง ผังของเมืองและประวัติศาสตร์ของเมืองได้แจ่มชัดมากขึ้น

(3) กิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี: กรณีเมืองโบราณดงแม่นางเมือง โดยกิจกรรมนี้มุ่งให้ความรู้กับผู้เข้าร่วมอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือเป็นเจ้าบ้านในการต้อนรับและให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีในจังหวัดหนองหรือในชุมชนให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจทั่วไป และมุ่งที่จะสร้างให้มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการนำเที่ยว ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาการใช้ผังการท่องเที่ยว เป็นต้นซึ่งจากการทำกิจกรรมทั้งหมดนี้นั้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความสนใจและร่วมทำกิจกรรมกับนักวิจัยและรู้สึกดีใจที่ได้รับรู้ถึงประวัติความเป็นมาของวัดในชุมชนของตนเอง

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ทั้ง 3 กิจกรรมนั้นก่อให้เกิดผลคือคุณค่าสำคัญคือ (1) คุณค่าด้านการท่องเที่ยว เป็นคุณค่าจากการดำเนินการจัดกิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเนื่องจากเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวหรือทำให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในชุมชนของตนเอง จากนั้นก็จะเกิดการศึกษาหรือการเรียนรู้ผ่านการท่องเที่ยวหรือใช้ผังเพื่อการนำเที่ยวนั้นเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ และหน่วยงานของรัฐได้เห็นคุณค่าของกิจกรรมดังกล่าวก็นำไปใช้เพื่อการกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป (2) คุณค่าด้านการปลูกจิตสำนึกรักษาแหล่งโบราณคดีในชุมชน เป็นคุณค่าที่เกิดจากการจัดกิจกรรมกิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโบราณสมัยทวารวดี ซึ่งกิจกรรมนี้แบ่งออกเป็น 3 กิจกรรมได้แก่ (1) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโคกไม้เดนกับขัณฑ์พันตขาดก (2) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องตำนานเมืองดงแม่นางเมือง (3) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทินในเมืองบึงคอกช้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ปลูกจิตสำนึกทำให้เกิดคุณค่าในเรื่องดังกล่าวได้มาก (3) คุณค่าด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน เป็นคุณค่าที่เกิดจากการจัดกิจกรรมทั้ง 3 ประเภะนั้นแล้วก่อให้เกิดการจ้างงานหรือการท่องเที่ยว เมื่อมีการท่องเที่ยวก็ย่อมมีเม็ดเงินเกิดขึ้นมาจากการท่องเที่ยว เมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวแล้วก็ทำให้ชุมชนมีงานทำทำให้เกิดการหมุนเวียนทางด้านเศรษฐกิจในชุมชนมากขึ้น ซึ่งก็เป็นผลมาจากกิจกรรมที่ได้ทำขึ้นนั่นเอง

อภิปรายผลการวิจัย

1. พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ ซึ่งถือว่าเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการเรียนรู้ นั้นหมายถึง การเกิดการรับรู้ที่ก่อให้เกิดผลกับการแสดงออกต่อสิ่ง ที่เราได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมหรือกระบวนการที่สร้างให้เกิดองค์ความรู้ขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของเจมส์ ดรีเวอร์ (James Drever) ที่ได้ให้อธิบายว่า “การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงแก้ไขพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์” (Drever, 1985) สอดคล้องกับแนวคิดของเจอโรม คาแกน (Jerome KaGan) และเออร์เนสต์ แฮฟแมนน์ (Ernest Havemann) ที่ได้กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นการแสดงพฤติกรรมที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ โดยเรียนรู้จากการสังเกตและการเลียนแบบ” (KaGan and Havemann, 1972) หรือแนวคิดของอับราฮัม พี. สเปนอร์ลิง (Abraham

P. Sperling) ที่ได้กล่าวเอาไว้ว่า “การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรไม่มากนักน้อย ทำให้เกิดการตอบสนองจนเป็นนิสัย เกิดการคิดแก้ปัญหา อันเป็นผลจากประสบการณ์” (Sperling, 1967) หรือสอดคล้องกับแนวคิดของเฮอร์เนสต์ อาร์. ฮิลการ์ด (Ernest R. Hilgard) ที่ได้กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปจากเดิม อันเป็นผลมาจากการฝึกฝนหรือประสบการณ์ แต่มิใช่การเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า หรือการง่วง” (Hilgard, 1962) หรือสอดคล้องกับความคิดของคลิฟฟอร์ด ที. มอร์แกน (Clifford T. Morgan) ที่ได้กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวร ซึ่งเป็นผลจากประสบการณ์ การเรียนรู้เป็นสถานการณ์ เป็นอุปกรณ์เพื่อใช้ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และเป็นความเข้าใจหรือการรับรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง” (Morgan, 1956) ซึ่งการเรียนรู้นั้นมีบ่อเกิดมาจากสิ่งที่เรียกว่า ความคิดหรือจิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของส่วนคือ จิกมุน ฟรอยด์ที่เห็นว่าจิตของมนุษย์แบ่งออกได้เป็น 3 ส่วน คือ (1) จิตไร้สำนึก (Unconscious) (2) จิตกึ่งสำนึกหรือจิตก่อนสำนึก (Subconscious หรือ Preconscious) (3) จิตสำนึก (Conscious) โดยฟรอยด์เห็นว่าการเรียนรู้หรือการแสดงออกซึ่งการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นเป็นการแสดงออกของจิตผ่านกิจกรรมหรือพฤติกรรมทางกาย โดยจิตของมนุษย์นั้นประกอบไปด้วย ลักษณะพื้นฐานทางจิต 3 ประการก็คือ อิด (Id) อีโก้ (Ego) และ ซุปเปอร์อีโก้ (Supper Ego) (ริเอ็องรอง รัตนวิไลสกุล, 2540)

สำหรับการเรียนรู้ที่ย่อมมีหลักการที่สำคัญก็คือความต้องการที่จะเรียนรู้ของมนุษย์เรา ซึ่งมีหลักการเรียนรู้ที่มนุษย์สามารถสร้างการเรียนรู้ขึ้นมาได้ภายใต้กรอบการเรียนรู้ 4 ขั้นตอนก็คือ (1) ความต้องการของผู้เรียน (Want) คืออยากเรียนอะไร (2) สิ่งเร้าที่น่าสนใจ (Stimulus) มีอะไรที่ก่อให้เกิดความสนใจ (3) การตอบสนอง (Response) จะตอบรับด้วยการลงมือทำในสิ่งนั้นอย่างไร (4) การได้รับรางวัล (Reward) เมื่อทำไปแล้วจะได้อะไร เป็นต้น สำหรับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์เราเกิดมาก็จะต้องมีการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้ของมนุษย์ในทัศนะของพระพุทธศาสนาก็คือ กระบวนการทำงานของจิตกับกายผ่านทางอายตนะภายในและอายตนะภายนอกผลการทำงานของกระบวนการดังกล่าวเรียกว่า “การศึกษา” ซึ่งการศึกษานั้นก็หมายถึง กระบวนการที่เกิดมาจากการเรียนรู้นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) ที่ได้เสนอว่า “การเรียนรู้” ก็คือการพัฒนาชีวิตที่ดีซึ่งมีปัญญาเป็นแกนนำโดยตลอด เริ่มด้วยใช้ปัญญาพัฒนาชีวิต ไปจนถึงชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญา(พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2528) และสอดคล้องกับแนวคิดของสุมน อมรวิวัฒน์ว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการของผู้เรียนที่ประกอบด้วยองค์ความรู้คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่นำไปสู่ความเจริญงอกงามของสติปัญญาสุมน อมรวิวัฒน์ ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการของผู้เรียนที่ประกอบด้วยองค์ความรู้คือปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ที่นำไปสู่ความเจริญงอกงามของสติปัญญา (สุมน อมรวิวัฒน์, 2546) โดยกระบวนการเรียนรู้ของพระพุทธศาสนานั้นก็อยู่ที่หลัก 3 ประการก็คือ ศีล สมาธิและปัญญาซึ่งสามารถที่จะนำมาปรับประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนหรือใช้เพื่อการพัฒนามนุษย์หรือใช้ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ได้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระครูปลัดธีระชัย อชิโต (ธีรญาณ วีระชัยกุล) ที่พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับใช้ในการจัดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของมนุษย์เราใน

สังคมได้ (พระครูปลัดธีระชัย อชิโต, 2560) ซึ่งการดำเนินการวิจัยมาทั้งหมดสามารถที่จะได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ทั้งสองแนวทางคือทั้งทางตะวันตกและพระพุทธศาสนาไปพร้อมๆ กัน

2. พบว่า สำหรับการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ฝั่งสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีทั้ง 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) กิจกรรมส่งเสริมประเพณีพื้นฟู สืบสาน อนุรักษ์ เมืองดงแม่นางเมือง 2) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโบราณสมัยทวารวดี ซึ่งกิจกรรมนี้แบ่งออกเป็น 3 กิจกรรมได้แก่ (2.1) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโคกไม้เดนกับขัณฑ์พันตขาดก (2.2) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องตำนานเมืองดงแม่นางเมือง (2.3) กิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องพระพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทินในเมืองบึงคอกช้าง 3) กิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ฝั่งแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี : กรณีเมืองโบราณดงแม่นางเมือง โดยถือว่าเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการนำมาใช้เพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ฝั่งแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเป็นอย่างมาก เนื่องจากว่าเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทั้งผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมและผู้ที่พบเห็นหรือมีส่วนได้เสียกับกิจกรรมนั้นโดยตรง กล่าวคือ ชุมชนเป็นผู้ได้เสียกับกิจกรรมหรือเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินกิจกรรมก็คือได้เห็นและได้เกิดแรงจูงใจในการที่จะหันมาให้ความสนใจกับแหล่งโบราณคดีใกล้บ้านตนเองมากยิ่งขึ้น

3. พบว่าผลที่เกิดก็คือคุณค่าของการจัดกิจกรรมนั้นก็ก็มีหลายประการ คือ 1) ผลที่เกิดทางด้านการท่องเที่ยว คือเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน พบว่ากิจกรรมทั้ง 3 นั้นถือว่าเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และต้องการที่จะเข้ามาศึกษาเยี่ยมชมตัวเมืองหรือแหล่งโบราณคดีนั้นๆ ได้ เมื่อมีคนมาเที่ยวกิจกรรมเกี่ยวกับการใช้จ่ายก็จะมีที่สุดก็จะก่อให้เกิดรายได้ตามมา 2) ผลที่เกิดในด้านการอนุรักษ์ กิจกรรมทั้ง 3 ได้ก่อให้เกิดการอนุรักษ์เพราะกิจกรรมทั้ง 3 นั้นเน้นในเรื่ององค์ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจในพื้นที่หรือแหล่งโบราณคดี เมื่อชุมชนเกิดความรู้แล้วย่อมมองเห็นคุณค่าเมื่อเห็นคุณค่าก็จะนำไปสู่การอนุรักษ์ในที่สุด 3) ผลที่เกิดด้านการปลูกจิตสำนึกรักษาแหล่งโบราณคดีในชุมชน 4) ผลที่เกิดด้านการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจให้กับชุมชน

องค์ความรู้ใหม่

สำหรับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ก็คือ ความตื่นตัวของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรมในทุกประเภทที่ทางคณะนักวิจัยได้จัดขึ้น ซึ่งดูเหมือนว่าความตื่นตัวดังกล่าวเกิดมาจากความใคร่รู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์, วัฒนธรรมและทำที่ที่ชุมชนควรแสดงออกต่อพื้นที่เมืองโบราณหรือแหล่งโบราณคดีในชุมชนนั้นๆว่าชุมชนจะมีทำที่หรือแนวทางปฏิบัติพื้นที่แหล่งโบราณคดีใกล้บ้านอย่างไร และทำที่ความตื่นตัวดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชาชนในชุมชนต่างมุ่งหวังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนของตนเองมาโดยตลอด และหวังว่าจะมีหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเข้าไปให้ความรู้และอธิบายความจริงในเชิงลึกให้กับชุมชนนั้นๆได้ทราบ ซึ่งการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้หรือส่งเสริม

การเรียนรู้ที่พบว่าเป็นกิจกรรมที่ไปเสริมเติมความรู้ที่ชุมชนนั้นให้กระจำจชัดมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นกิจกรรมที่นำพาหลากหลายของคนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นด้วย ซึ่งถือว่าเป็นความจริงที่เป็นองค์ความรู้ที่นักวิจัยได้รับมา นอกจากนั้นกิจกรรมของชุมชนที่มีอยู่รอบโบราณสถานสมัยทวารวดีนั้นเป็นชุมชนที่มีความรักชอบและตระหนักในคุณค่าของการมีอยู่ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่แต่ละแห่ง และมุ่งหวังว่าจะมีการพลิกฟื้นองค์ความรู้ประเพณีและวัฒนธรรม ณ ที่นั้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

สรุป

กิจกรรมการเรียนรู้ที่พบว่าเป็นกิจกรรมหนึ่ง ที่มีความจำเป็นต่อการเรียนรู้หรือกระตุ้นให้ผู้คนในองค์กรหรือในชุมชนนั้นได้มีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วม และมาแสดงออกรวมถึงการเข้ามาเรียนรู้กับชุมชนได้ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีจะมีกิจกรรมส่งเสริมประเพณีพื้นฟู สืบสาน อนุรักษ์ เมืองดงแม่นางเมือง เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นความร่วมมือและการแสดงออกร่วมกันในการฟื้นฟูประเพณีเก่าแก่ของชุมชน ก็คือ ประเพณีการแห่ขบวนถวายเจ้าแม่ดงแม่นางเมือง, แห่สรีริกาวายเจ้าแม่ดงแม่นางเมืองรวมถึงกิจกรรมการรำถวายเจ้าแม่ดงแม่นางเมืองนั้นถือว่าเป็นกิจกรรมที่ปลูกจิตสำนึกในเรื่องของความสำคัญของชุมชนรวมถึงความมีตัวตนของชุมชน และยังมุ่งเน้นถึงการท่องเที่ยวของชุมชนอีกด้วย ทั้งยังมีกิจกรรมถอดองค์ความรู้เรื่องเมืองโบราณสมัยทวารวดี เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการให้ความรู้หรือการเฝ้าหาความรู้ผ่านกระบวนการจัดการความรู้เพื่อมุ่งหวังที่จะให้มีการถอดความรู้ที่ยังไม่ชัดเจนให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งผลของการถอดองค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดความกระจ่างชัดในสิ่งที่ชุมชนต้องการรู้มากยิ่งขึ้น และกิจกรรมอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ผ่านแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีกรณีเมืองโบราณดงแม่นางเมือง เป็นกิจกรรมที่เน้นการฝึกฝนและพัฒนาให้นักเรียนในท้องถิ่นให้พัฒนาตนเองมาเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและปลูกจิตสำนึกความรักที่มีต่อพื้นที่และชุมชนของตนเอง

ผลของการจัดกิจกรรมทั้งหมดก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสามัคคี ความรู้และความเข้าใจในแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในพื้นที่ของตนเองเพิ่มมากยิ่งขึ้น ประกอบกับความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นผู้ที่เป็นเจ้าของชุมชนและพื้นที่เมืองโบราณที่อยู่ในชุมชนของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี” พบว่า ผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านแหล่งโบราณคดี มีอยู่หลายประการคือ ผลด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านการศึกษาถิ่นเกิดหรือ ผลในแง่ของการอนุรักษ์และหวงแหนแหล่งโบราณคดีในชุมชนของตนเอง โดยภาคภาครัฐ ภาคธุรกิจท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ ควรต้องร่วมมือประสานทำงานร่วมกัน เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสืบทอด

วัฒนธรรมที่กันมาแต่โบราณให้เกิดกับชุมชน อันจะทำให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีด้วยการร่วมมือกันสอดส่องดูแลโบราณสถานในชุมชนกันต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยในประเด็นเรื่อง “แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี” ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นถึงแนวทางหรือการกำหนดแนวทางในการกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากว่า จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้นมีแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีเป็นจำนวนมาก

2.2 ควรวิจัยในประเด็น “การจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี” โดยการใช้กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์ท้องถิ่น เนื่องจากว่า จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี มีทรัพยากรการท่องเที่ยวหลายประเภทและเป็นการท่องเที่ยวภายในชุมชนที่ไม่ไกลจากตัวเมืองมากนัก เดิมที่ไม่มีการจัดการความรู้ในเรื่องของการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนมาก่อนเลย ดังนั้น หากดำเนินการวิจัยไปตามแนวทางนี้ย่อมก่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชนได้

2.3 ควรวิจัยในประเด็น “แนวทางฟื้นฟูกิจกรรมการท่องเที่ยววิถีพุทธแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในพุทธศตวรรษที่ 21” เนื่องจากพบว่าสังคมปัจจุบันนี้ได้พัฒนาเคลื่อนตัวอย่างรวดเร็วมาก ดังนั้น รูปแบบการท่องเที่ยวก็ย่อมจะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวจำเป็นจะต้องมีการปรับรูปแบบและกิจกรรมให้เหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร. (2531). *โบราณคดีศึกษา*. กรุงเทพฯ: หัตถศิลป์.

จี. เซเดส. (2521). *ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน*. แปลโดย ปัญญา บริสุทธิ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

พระครูปลัดธีระชัย อชิโต. (2560). รูปแบบการเรียนรู้เชิงพุทธในศตวรรษที่ 21. *วารสารสถาบันวิจัยญาณสังวร*. 8(2), 71-82.

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). 2528. *ปรัชญาการศึกษาไทย ฉบับแก้ไขรวบรวมใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2535). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ริเรืองรอง รัตนวิไลสกุล. (2540). *มนุษย์สัมพันธ์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สถาบันเทคโนโลยี พระจอมเกล้าธนบุรี.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2546). แนวคิดเกี่ยวกับการบูรณาการการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ใน *วิธีการเรียนรู้ของคนไทย: ประมวลสาระจากกาประชุมและรวมข้อเขียนจากนักคิด*. กรุงเทพฯ: โครงการวิธีการเรียนรู้ของคนไทย.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2548). *คนไทยมาจากไหน?*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

Sperling, A. P. (1967). *Psychology Made Simple*. Great Britain: W. H. Allen & Company, Inc..

Hilgard, E. R. (1962). *Introduction to Psychology*. United States of America: Harcourt Brace & World, Inc..

Morgan, C. T. (1956). *Introduction to Psychology*. United States of America: McGRAW-Hill Book Company, Inc..

KaGan, J. & Havemann, E. (1972). *Psychology: An Introduction*. 2nd edition. United States of America: Harcourt Brace Jovanovich, Inc..